

VIRTUS

29 | 2022

Virtus

Virtus 29 | 2022

Journal of Nobility Studies

Tijdschrift voor Adelsgeschiedenis

Virtus is an independent and multidisciplinary peer reviewed journal with contributions on the history of the nobility / *Virtus* is een onafhankelijk en multidisciplinair peer reviewed tijdschrift met bijdragen op het terrein van de adelsgeschiedenis

Redactie / Editorial board:

Hanneke Ronnes (hoofdredacteur / editor-in-chief), Jos van den Borne (beeldredacteur / picture editor), Liesbeth Geervers, Jaap Geraerts, Ineke Huysman, Eelco Nagelsmit, Vincent Sleebe, Arie van Steensel, Steven Thiry, Gerrit Verhoeven, Leon Wessels

Redactiesecretariaat / Secretary:

Virtus. Journal of Nobility Studies, p/a Prof. H. Ronnes, Universiteit van Amsterdam, Turfdragerpad 9, NL-1012 XT Amsterdam, e-mail: h.ronnes@uva.nl

Voor auteursrichtlijnen / For style sheet: www.virtusjournal.org

Adviesraad / Advisory board:

prof. R.G. Asch (Albert-Ludwigs-Universität Freiburg), dr. J.C. Bierens de Haan (Arnhem), prof. F. Buylaert (Universiteit Gent), prof. L. Duerloo (Universiteit Antwerpen), prof. J. Duindam (Universiteit Leiden), prof. H. Düselder (Universität Osnabrück), prof. P. Janssens (Universiteit Gent), prof. Y.B. Kuiper (Rijksuniversiteit Groningen), prof. R. van der Laarse (Vrije Universiteit Amsterdam / Universiteit van Amsterdam), prof. M. Malatesta (Università di Bologna), prof. P. Mandler (University of Cambridge), dr. S. Marburg (Technische Universität Dresden), prof. J. Stobart (University of Northampton), dr. M. Venborg Pedersen (Nationalmuseet Danmark), dr. S.W. Verstegen (Vrije Universiteit Amsterdam)

Virtus wordt uitgegeven door / is published by Stichting Werkgroep Adelsgeschiedenis (www.adelsgeschiedenis.nl)

Aanmelding / Subscription:

e-mail: info@adelsgeschiedenis.nl. De contributie bedraagt (minimaal) €25,- per jaar (voor instellingen €30,-); studenten en promovendi betalen €20,-; annual subscription fee (outside of the Netherlands): €25,-

ISBN / EAN 9789464550504 | ISSN 13806130

Op het omslag / On the cover: Grote kat (*ets, gravure en roulette, anoniem, naar een prent van Cornelis Visscher (II), 1679-1702; coll. Rijksmuseum, Amsterdam, objectnummer RP-P-1904-722, schenking van G.J. Boekenoogen, Leiden, 1904; met dank aan Frans Grijzenhout*) / Big cat (*etching, engraving, and roulette, anonymous, based on a print by Cornelis Visscher (II), 1679-1702; collection of the National Museum, Amsterdam, object nr. RP-P-1904-722, gift of G.J. Boekenoogen, Leiden, 1904; with thanks to Frans Grijzenhout*).

Opmaak: Rombus/Patricia Harsevoort, Hilversum

Basisvormgeving: Frederike Bouten, Utrecht

Druk: Wilco, Amersfoort

2022 *Virtus* is published by Stichting Werkgroep Adelsgeschiedenis. Authors of articles published in *Virtus* remain the copyright holders and grant third parties the right to use, reproduce, and share the article according to the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)

Inhoudsopgave

Ten geleide	7	
Artikelen		
Ennoblement and the control of grants of arms in sixteenth-century Lorraine <i>Jean-Christophe Blanchard</i>	9	5
Burgers op het kasteel. Elitedistinctie en representatie onder Hollandse heren buiten de ridderstand in de zeventiende en achttiende eeuw <i>Rob van der Laarse</i>	34	
Object in Context		
Denken door dingen tijdens de Dertigjarige Oorlog. De creatieve correspondentie tussen hertog August de Jongere van Braunschweig-Lüneburg en Johann Valentin Andreae <i>Eelco Nagelsmit</i>	65	
Dossier Adel en dieren		
De anti-hond: poezen en edellieden <i>Hanneke Ronnes</i>	84	
Slapeloze nachten en onvermoede doodsoorzaken. Over ongedierte in middeleeuwse kastelen en paleizen <i>Elizabeth den Hartog</i>	97	
De politieke relevantie van de Spaanse schimmel van Prins Maurits ten tijde van de Republiek <i>Harry J. Kraaij</i>	110	
Het kind als valkenier: opvoeding, heerschappij en valkerij in de zeventiende-eeuwse schilderkunst <i>Yannis Hadjinicolaou</i>	121	

	Exotische dieren op de buitenplaats: menagerieën in de achttiende eeuw <i>Carlo Valerio</i>	138
	De Groene Minnaar van Margaretha van Oostenrijk <i>Paul J. Smith</i>	150
	Korte bijdragen	
	Huis Amerongen 1879-1977. Verdampend fortuin en de zoektocht naar continuïteit <i>Leo van Putten</i>	166
6	Baronessen in Nederlandse kranten. Beeldvorming van de adel en zijn erfgoed in de twintigste eeuw <i>Claartje Wesselink</i>	182
	Een caleidoscopische blik op de middeleeuwse toernooicultuur <i>Bert Verwerft</i>	197
	Violent knights in violent times <i>Idan Sherer</i>	203
	What is humanist political thought? <i>Damien Tricoire</i>	207
	Twee prinsen van Oranje <i>Marijke Bruggeman</i>	210
	Courtly splendour. Fashioning men and women <i>Sara van Dijk</i>	216
	Burning them off the land <i>Samuel Clark</i>	222
	Interview	
	‘Een van de leukste dingen die ik tot nu toe heb gedaan’. Een interview met Mario Damen <i>Nikolaj Bijleveld</i>	226

Ten geleide

Het was in oktober 2022 *trending*: bij opgravingen in Den Haag op het Buitenhof stuitten archeologen op bijzondere dierenbotten, om precies te zijn op de linker voorpoot van een veertiende-eeuwse berberleeuw, een soort dat in die tijd voorkwam in Noord-Afrika. Deze en een paar andere leeuwen zijn waarschijnlijk door de hertog van Gelre cadeau gedaan aan de graaf van Holland en leefden in de dierentuin op het Buitenhof. Uit rekeningen blijkt dat kosten noch moeite werden gespaard voor de leeuwen: ze kregen nieuwe hokken, speciale oppassers en buitensporig veel vlees (in één jaar meer dan 200 kalfjes en schapen). De leeuwen werden op het Buitenhof vergezeld door een dromedaris en een luipaard, en trokken samen ongetwijfeld veel bekijks, zeldzaam als deze soorten waren in Noordwest-Europa. Ook in latere eeuwen was er sprake van een buitengewone adellijke interesse in exotische dieren, en ontstonden heel veel menagerieën in paleistuinen en buitenplaatsen. Maar ook zangvogels, roofvogels (zoals valken voor de valkenjacht), en de adelsvrienden bij uitstek, het paard en de hond, trokken de aandacht van edellieden. Met andere dieren bestond een meer ambivalente relatie (zoals met de kat), of een ronduit slechte (met het in het verleden alomtegenwoordige ongedierte). Al deze dieren komen voorbij in *Virtus 2022* in het dossier 'Adel en dieren', dat bestaat uit zes korte artikelen over de vaak nauwe band tussen edellieden en dieren die hen vermaakten, ergerden dan wel status verleenden.

Ook in dit nummer van *Virtus* twee lange artikelen, van Jean-Christophe Blanchard en Rob van der Laarse. Blanchard schrijft over de strenge controle in zestiende-eeuws Lotharingen op verheffingen in de adel, promoties en het wapenrecht (welk familiewapen edelen mochten voeren). De hertog probeerde op die manier de touwtjes stevig in handen te houden. Van der Laarse bestudeert de internationaal unieke situatie in de zeventiende- en achttiende-eeuwse Republiek met twee parallelle elites: één burgerlijke en één adellijke. Hoewel bijna hermetisch afgesloten van elkaar, werd er des te meer naar elkaar gekeken. Uit de portretten, architectuur en wooncultuur van de eerste groep, de rijke regenten, blijkt dat zij zich in hoge mate lieten inspireren door adellijke voorbeelden. Het Object in Context, dit jaar geschreven door redactielid Eelco Nagelsmit, gaat over de bijzondere briefwisseling, ontstaan binnen de context van de Dertigjarige Oorlog, tussen hertog Augustus de Jongere van Brunswijk-Lüneburg (1579-1666) en de theoloog Johann Valentin Andreae (1586-1654), en de vredesboodschap die de door de hertog geslagen munten uitdroegen. Nikolaj Bijleveld interviewde voor *Virtus* mediëvist Mario Damen, verbonden aan de Universi-

teit van Amsterdam. Bijleveld sprak Damen over zijn meest recente project waarin de vijftiende-eeuwse biografie van een van de meest beroemde ridders van zijn tijd, de Henegouwse ridder Jacques de Lalaing (1421-1453), centraal stond. Tot slot in *Virtus* ook dit keer weer verschillende korte bijdragen en recensies van recent verschenen boeken.

Namens *Virtus* en de werkgroep Adelsgeschiedenis bedanken wij hier heel graag Ineke Huysman die zich een half decennium als redactielid voor *Virtus* heeft ingezet, onder meer via haar bijdrage aan de eindredactie. Wij wensen haar veel succes met de prachtige projecten (zoals haar onderzoek naar Johan de Witt, het Hof in de Republiek in de zeventiende eeuw en vrouwengeschiedenis) die zij verricht voor het Huygens Instituut. Ook Arie van Steensel neemt met dit nummer afscheid van *Virtus*. De afgelopen tien jaar heeft het tijdschrift veel aan hem te danken: hij speelde een belangrijke rol bij de professionalisering van *Virtus* als peer reviewed tijdschrift, niets minder dan onmisbaar was hij bij de overgang naar *open access* en de creatie van de website. Daarnaast leverde Arie steeds het leeuwendeel van de recensies en heeft hij jarenlang eigenhandig de eindredactie op zich genomen. *Virtus* gaat hem missen, tegelijkertijd zijn wij zeer verheugd met de komst van een andere veelzijdige en bevlogen mediëvist, Jim van der Meulen, die wij hier van harte welkom heten.

Artikelen

Ennoblement and the control of grants of arms in sixteenth-century Lorraine 9

Jean-Christophe Blanchard

Burgers op het kasteel. Elitedistinctie en representatie onder Hollandse heren buiten de ridderstand in de zeventiende en achttiende eeuw 34

Rob van der Laarse

Dossier Adel en dieren

De anti-hond: poezen en edellieden 84

Hanneke Ronnes

Slapeloze nachten en onvermoede doodsoorzaken. Over ongedierte in middeleeuwse kastelen en paleizen 97

Elizabeth den Hartog

De politieke relevantie van de Spaanse schimmel van Prins Maurits ten tijde van de Republiek 110

Harry J. Kraaij

Het kind als valkenier: opvoeding, heerschappij en valkerij in de zeventiende-eeuwse schilderkunst 121

Yannis Hadjinicolaou

Exotische dieren op de buitenplaats: menagerieën in de achttiende eeuw 138

Carlo Valerio

De Groene Minnaar van Margaretha van Oostenrijk 150

Paul J. Smith

